

Fuglalíf í Mýrasýslu

Kristinn Haukur Skarphéðinsson

Unnið fyrir Samvinnunefnd um svæðisskipulag Mýrasýslu

NÍ-9706

Reykjavík, apríl 1997

Mýrar

Ef farið er vestur Mýrar, er yfir að fara eitt hið einkennilegasta land, sem til er á Íslandi, og þó einkum, ef farið væri neðar en vegurinn er. Flóarnir eða öllu heldur fenin á Mýrunum neðanvert eiga hvergi sinn líka um land allt, og enginn, sem ekki hefir séð það land eigin augum, getur trúað hvernig því er háttað, hvílik ógurleg kviksyndi Mýraflóarnir eru sumsstaðar, þar sem ekki má heita hundi gegnt, hvað þá manni, nema á klaka. Þó hefur þetta marflata grautfúna land sína fegurð að geyma, fuglalíf á vorum, lygn vötn, hillingar og friðsæl kvöld, sinn sérkennilega og heimalega blæ, sem ekki nýtur sín við annað landslag.

Helgi Hjörvar,
Árbók Ferðafélags Íslands 1932

Efnisyfirlit

Útdráttur	4
1 Inngangur	5
2 Rannsóknir	5
3 Varpfuglar	7
3.1 Sjófuglar	7
3.2 Endur og aðrir vatnafuglar	10
3.3 Mófuglar	12
3.4 Ránfuglar	14
4 Fargestir	15
4.1 Gæsir	15
4.2 Vaðfuglar	16
5 Vetrarfuglar	17
6 Athyglisverð fuglasvæði	17
6.1 Grunnsævi og fjörur	17
6.2 Ár og vötn	20
6.3 Annað votlendi	22
6.4 Skóglendi	22
7 Ábendingar	22
8 Heimildir	23

Útdráttur

Fjallað er um fuglalíf í Mýrasýslu, þ.e. á láglandi og í fjöllum og heiðum vestan Holtavörðuhciðar. Raktar eru rannsóknir á fuglum á svæðinu en til þessa hefur lítið verið skrifað um fugla í sýslunni. Fuglalíf þar er hins vegar vel þekkt, samanborið við flesta aðra landshluta. M.a. hefur verið unnið skipulega að rannsóknum á varpfuglum og fargestum, en lítið er vitað um vetrarfugla í sýslunni.

Gefið er lauslegt yfirlit um helstu hópa varpfugla og auk þess fjallað sérstaklega um hverja tegund. Um 59 fuglategundir hafa orpið í Mýrasýslu og er talið að 53 þeirra séu árvissir varpfuglar. Nokkrar sjaldgæfar tegundir hafa orpið, t.d. brandönd, skeiðönd, haförn og þórshani. Mýrasýsla er helsta varpland lóms hér á land og einnig mikilvæg fyrir dílaskarf. Kjóar voru óvenju algengir á Mýrum en hefur fækkað vegna ofsókna.

Fuglalíf er fjölskrúðugast á Út-Mýrum en þar er að finna lífauðug votlendi; strandvötn, fjörur og grunnsævi. Þetta svæði hefur alþjóðlega þýðingu fyrir nokkrar fuglategundir og er m.a. einn af mikilvægustu viðkomustöðum margæsa hér á landi. Þá eru mikilvægustu fjaðrafellisstöðvar æðarfugla hér við land í mynni Borgarfjarðar og við Mýrar.

Getið er athyglisverðra fuglasvæða og gefnar ábendingar um verndun tegunda og búsvæða. Kjörlandi á borð við mýrar og vötn hefur verið mikið raskað í þágu landbúnaðar og fiskiræktar.

Skýrslunni fylgir ítarleg heimildaskrá.

1 Inngangur

Árið 1996 óskaði samvinnunefnd um svæðisskipulag í Mýrasýslu eftir því að Náttúrufræðistofnun Íslands tæki saman greinargerð um fuglalíf í Mýrasýslu, sbr. bréf Teiknistofunnar Húss og Skipulags, dags. 16. júlí 1996.

Svæðisskipulag Mýrasýslu nær yfir vesturhluta sýslunnar, þ.e. allt láglendi, svo og fjöll og heiðalönd vestan Holtavörðuheiðar, að Hítará og Hítarvatni. Alls er þetta svæði um 1300 ferkílómetrar og meira en helmingur sýslunnar. Um heiðalöndin austur og norður af byggð í Þverárhlíð og Hvítársíðu er fjallað í svæðisskipulagi miðhálandis.

Í þessari skýrslu verður greint frá fuglalífi í þeim hluta sýslunnar sem svæðisskipulag Mýrasýslu nær til. Sum staðar verður vikið að fuglum utan þessa svæðis, enda eiga fuglar erfitt með að átta sig á og virða þau manngerðu mörk sem okkur er samt að nota. Þegar rætt er um Mýrasýslu í skýrslunni er aðeins átt við svæðisskipulagshlutann, nema annað sé tekið fram.

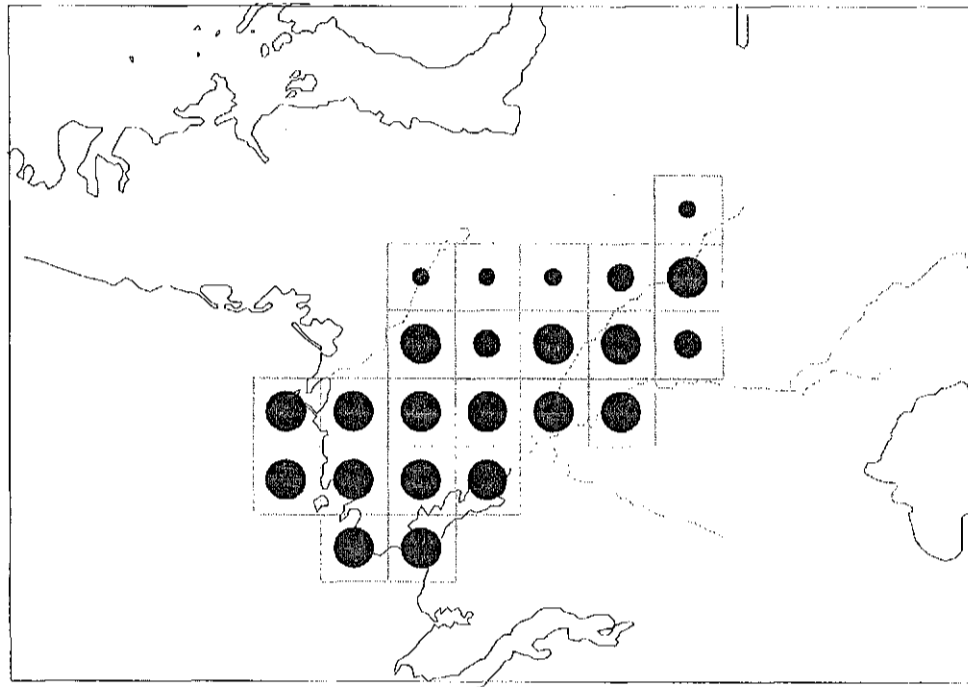
Svo til ekkert hefur verið skrifað sérstaklega um fuglalíf í Mýrasýslu. Fyrir um 60 árum birtist afar fróðleg grein eftir Ásgeir Bjarnason frá Knarrarnesi (1938) sem fjallar m.a. um fugla á Út-Mýrum. Ásgeir var aðalheimildarmaður danska fuglafræðingsins Richards Hørrings (1905-08) um fuglalíf á Mýrum þegar sá síðarnefndi ferðaðist um landið skömmu eftir aldamótin 1900.

2 Rannsóknir

Fuglalíf í Mýrasýslu er vel þekkt, samanborið við flesta aðra landshluta. Á það bæði við um varpfugla og farfugla sem nýta svæðið tímabundið, vor og haust. Fremur lítið er vitað um fuglalíf að vetrarlagi og því verður lítið fjallað um þann þátt í skýrslunni.

Til skamms tíma einskorðuðust rannsóknir á varpfuglum á svæðinu við sjófuglabyggðir á Mýrum. Talið hefur verið reglulega í skarfavörpum þar síðan 1975 (Arnþór Garðarsson 1979, 1996a, Ævar Petersen & Sigurður Ingvarsson 1995). Einnig eru ritubyggðir vel þekktar (Arnþór Garðarsson 1996b) og reynt hefur verið að meta stærð lundavarpanna (Arnþór Garðarsson, óbirt). Um aðra sjófugla er minna vitað. Slegið hefur verið á fjölda fugla í nokkrum máfavörpum (KHS, óbirt) en vegna skipulagðra skotveiða sem hófust 1986 hefur dreifing og fjöldi svartbaka breyst mikið á síðari árum. Varpdreifing æðarfugla er sæmilega þekkt en bændur eru tregir að láta uppi hversu stór vörpin eru.

Önnur vitneskja um varpfugla byggjist aðallega á rannsóknum Náttúrufræðistofnunar Íslands á síðustu árum (Kristinn Haukur Skarphéðinsson 1996). Útbreiðsla varpfugla er skráð skv. reitakerfi sem nær til landsins alls en hver reitur er 100 ferkílómetrar (10x10 km). Jafnframt er reynt að meta hversu algengar tegundir eru. Lokið er að mestu könnun á dreifingu varpfugla á láglendi í Mýrasýslu en fjöll og heiðar hafa lítt verið kannaðar (1. mynd).

1. mynd. Þekking á útbreiðslu varpfugla í Mýrasýslu, skv. 10x10 km reitakerfi. Stórir punktar tákna að varpfuglar eru vel þekktir í viðkomandi reit (sem er 100 ferkílómetrar), miðlungspunktar tákna sæmilega þekkingu og litlir punktar að fuglalíf hafi lítt verið kannað.

Skipulegar rannsóknir á ferðum norrænna fjarfugla, sem nýta fjörur og grunnsævi í sýslunni, hófust þegar árið 1970. Í upphafi voru það einkum erlendir vísindamenn sem sinntu þessum rannsóknum (Morrison o.fl. 1971, 1972, 1992; Wilson 1981; Morrison & Wilson 1992; Wilson & Morrison 1992). Síðan tóku Íslendingar við, aðallega Arnþór Garðarsson og síðar Guðmundur A. Guðmundsson og hafa þeir kortlagt helstu viðkomustaði þessara fugla og metið þýðingu einstakra svæða fyrir viðkomandi tegundir (Arnþór Garðarsson & Guðmundur A. Guðmundsson 1991, 1996; Guðmundur A. Guðmundsson & Arnþór Garðarsson 1993). Breskír vísindamenn hafa einnig fylgst með margæsnum (O'Brian & Wash 1989) og blesgæsnum í Mýrasýslu (Francis & Fox 1987).

Grunnsævi í utanverðum Borgarfirði og á Mýrum er þýðingarmikill fjaðrafellisstaður fyrir æðarfugla og álfir. Arnþór Garðarsson (1975a,b; 1982,) sló á fjölda æðarfugla í

fjaðrafelli 1973 og 1974. Álfir í fjaðrafelli hafa verið taldar reglulega síðan 1974, aðallega af Arnþóri og Kristni Hauki Skarphéðinssyni (óbirt).

Fuglalíf að vetrarlagi er fremur illa þekkt í Mýrasýslu. Á fáeinum stöðum hafa fuglar verið taldir um áramót í tengslum við vetrarfuglatalningar Náttúrufræðistofnunar (sbr. Ævar Petersen & Gaukur Hjartarson 1989-93). Einnig hefur verið flogið yfir svæðið á veturna í leit að álftum (Arnþór Garðarsson & Kristinn Haukur Skarphéðinsson 1985).

3 Varpfuglar

Alls hafa 59 tegundir fugla orpið á svæðinu, þar af eru 53 tegundir árvissar (1. tafla). Til samanburðar má geta þess að hér á landi hafa um 100 tegundir fugla orpið og eru 72 þeirra árvissir varpfuglar. Á Mýrum er að finna sérstæð fuglasamfélög og einstæð á landsvísu. Sjófuglar og votlendistegundir setja mestan svip á svæðið.

3.1 Sjófuglar

Þrátt fyrir að eiginleg fuglabjörg sé hvergi að finna í sýslunni, setja sjófuglar mikinn svip á fuglalíf á utanverðum Mýrum. Alls verpa 14 tegundir sjófugla á svæðinu og er langmest af lunda. Aðrar algengar tegundirnar eru: kjói, svartbakur, rita og kría, sem líkt og lundinn byggja afkomu sína sennilega að meira eða minna leyti á sandsíli.

Fýl hefur fjölgað mikið hér á landi, hann nam land á Mýrum skömmu eftir aldamótin 1900 (Fisher 1952) og verpur víða í skerjum og höfðum. Fýll varp einnig til skamms tíma í Brákarey og víðar í klettum við Borgarnes en hefur hörfað þaðan vegna vaxandi byggðar og umgangs. Hann nam nýlega land í Grímsstaðamúla og Svarfhólmúla verpur sennilega við Hvassafell í Norðurárdal. Stofninn er líklega innan við 1000 pör og verpa þau flest við Mýrar. Þetta er aðeins lítill hluti íslenska stofnsins.

Dílaskarfur verpur í nokkrum skerjum við Mýrar. Dreifing varpanna hefur breyst talsvert á þessari öld en dílaskarfar hafa orpið á meira en 20 stöðum frá Borgareyjum að Akraósi (Ævar Petersen & Sigurður Ingvarsson 1995). Síðan 1975 hefur fjöldi varppara á svæðinu sveiflast talsvert og verið 350-570 pör (Arnþór Garðarsson 1996). Stærsta varpið er í Elliðaey við Knarrarnes en voru 400 hreiður árið 1990. Hér á landi verpa dílaskarfar nú einungis við Breiðafjörð og Faxaflóa en urpu áður víða við Norður- og Austurland. Þeir eru afar viðkvæmir fyrir umferð á varptíma. *Toppskarfur* er mun sjaldgæfari á svæðinu en dílaskarfur og verpur á nokkrum skerjum á Mýrum, alls um 30 pör árið 1994 (Ævar Petersen & Sigurður Ingvarsson 1995).

1. tafla. Varpfuglar í Mýrasýslu. Röð tegunda byggist á hefðbundinni flokkun fugla.

Lómur	Algengur varpfugl, einkum á Út-Mýrum
Himbrimi	Strjáll varpfugl
Flórgoði	Útdauður varpfugl í Mýrasýslu
Fýll	Algengur og útbreiddur, einkum við ströndina
Dílaskarfur	Verpur í nokkrum skerjum við Mýrar
Toppskarfur	Strjáll varpfugl við Mýrar
Álft	Algengur og útbreiddur varpfugl
Heiðagæs	Er nýlega farin að verpa í heiðalöndum í norðausturhluta sýslunnar
Grágæs	Algengur og útbreiddur varpfugl
Brandönd	Nýlegur og faliðaður landnemi við Borgarfjörð
Rauðhöfðaönd	Allalgeng, einkum á Út-Mýrum
Gargönd	Afar sjaldgæf á Út-Mýrum og sennilega ekki árviss
Urtönd	Allalgeng og útbreidd
Stökkönd	Algeng og útbreidd
Grafönd	Strjáll varpfugl á Út-Mýrum
Skeiðönd	Afar strjáll og sennilega ekki árviss varpfugl á Út-Mýrum
Skúfönd	Allalgeng, einkum á Mýrum
Duggönd	Strjáll varpfugl
Æður	Algeng og útbreidd við ströndina
Straumönd	Fremur strjál en útbreidd við straumvötn, einkum inn til landsins
Hávella	Strjál á Mýrum og í hálendisbrúninni
Toppönd	Allalgeng og útbreidd, einkum á Mýrum
Gulönd	Strjáll varpfugl við ferskvatn
Haförn	Afar strjáll og faliðaður varpfugl
Smyrill	Fremur strjáll og útbreiddur varpfugl
Fálki	Strjáll varpfugl
Rjúpa	Algengur og útbreiddur varpfugl
Keldusvín	Útdauður varpfugl
Tjaldur	Algengur og útbreiddur
Sandlóa	Algeng og útbreidd
Heiðlóa	Mjög algeng og útbreidd
Sendlingur	Strjáll og verpur einkum til fjalla
Lóupræll	Algengur og útbreiddur
Hrossagaukur	Algengur og útbreiddur
Jaðrakan	Fremur algengur og verpur víða
Spói	Algengur og útbreiddur
Stelkur	Algengur og útbreiddur
Óðinshani	Allalgengur á Út-Mýrum en fremur strjáll annars staðar
Þórshani	Afar faliðaður varpfugl á Út-Mýrum
Kjóí	Algengur og útbreiddur, sérstakleg á Mýrum
Hettumáfur	Algengur og verpur mest á utanverðum Mýrum
Sílamáfur	Allstórt varp er við Álftanes
Silfur máfur	Afar strjáll í máfavörpum á Mýrum
Hvít máfur	Afar strjáll í máfavörpum á Mýrum
Svarbakur	Algengur og útbreiddur, einkum á Mýrum en hefur fækkað
Ríta	Verpur í nokkrum stórum byggðum á Mýrum
Kría	Algeng og útbreidd; stærstu vörpin eru á Út-Mýrum
Teista	Fremur strjál og faliðaður í hölmum við Mýrar
Lundi	Mjög algengur varpfugl á Mýrum
Brandugla	Afar strjáll varpfugl
Þúfúttlingur	Algengur og útbreiddur
Mariuerla	Allalgeng og útbreidd, einkum við mannabústaði
Músarrindill	Strjáll varpfugl í kjarrlendi
Steindepill	Allalgengur og útbreiddur
Skógarþröstur	Algengur og útbreiddur
Hrafn	Verpur víða og er allalgengur
Stari	Verpur í Borgarnesi og nágrenni
Auðnutitlingur	Verpur víða í skóglendi en stofninn sveiflast talsvert milli ára
Snjótitlingur	Algengur og útbreiddur til fjalla og verpur einnig strjált við ströndina
Alls (59)	

Kjói er algengur varpfugl á Mýrum og cinkennisfugl þessa svæðis ásamt svartbaki, spóa og lóuþræl. Óvíða er jafnþétt kjóavarp og á Mýrum. Kjóinn hefur verið ofsóttur að undirlagi æðarbænda á undanförunum árum og því fækkað mikið. Verpur strjált inn til landsins.

Sex tegundir máfa verpa í Mýrasýslu og er ritan þeirra langalgengust en verpur á tiltölulega fáum stöðum. Svartbakur er einnig algengur en hefur fækkað vegna ofsókna. Sílamáfur er staðbundinn og verpur einkum við Álftanes. Þá verpa nokkur pör af silfur máfum og hvít máfum.

Hettumáfur er algengur varpfugl við ströndina á Mýrum en fremur sjaldgæfur ofar í sýslunni. Stærstu vörpin eru við Akra (um 80 pör 1995), Lambastaði (tugir para) og í Þursstaðahólma (um 200 pör 1995). Auk þess verpa víða fáein pör á stangli. Alls verpa 500-600 pör á svæðinu. **Sílamáfur** er einn algengasti máfurinn hér á landi og hefur fjölgað gífurlega síðan hann nam hér land laust fyrir 1930. Á Mýrum verpur hann aðallega við Álftanes (nokkur hundruð pör) en er sjaldgæfur annars staðar. Nokkur pör verpa við Einarsnes og kringum 1985 urpu sílamáfar á Stafholtsfjalli en það varp virðist liðið undir lok.

Stöku **silfur máfspör** hafa orpið í máfavörpum á Mýrum á undanförunum árum og eru það útverðir þessarar tegundar hér á landi í vestri. Útbreiðsla silfur máfs er að öðru leyti fyrst og fremst á austanverðu landinu. Einnig hafa stöku **hvít máfar** orpið í máfavörpum á Mýrum á undanförunum árum en þessi tegund verpur nær eingöngu við Breiðafjörð og á Vestfjörðum.

Svartbakur er algengur varpfugl á Út-Mýrum en hefur fækkað talsvert á undanförunum árum, sennilega bæði vegna aukins tófugangs og skotveiða sem æðarbændur og veiðiréttareigendur standa fyrir. Varpstofninn á svæðinu er a.m.k. 1000 pör. Síðan 1987 hafa stór vörp (alls yfir 500 pör) liðið undir lok. Að hluta til kann að vera um tilfærslu fugla að ræða. Stærstu vörpin eru nú við Akra (a.m.k. 4-500 pör) en þar er svartbakurinn ekki skotinn, heldur eru egginn nýtt til matar. Svartbakurinn verpur allvíða í vatnshólmum allt að 10 km frá sjó og stöku pör verpa inn til landsins, m.a. meðfram Hvítá. Gamalgróin vörp í hólmum í Hítarvatni, Langavatni og Hólmavatni ofan Glitsstaða í Norðurárdal hafa liðið undir lok á undanförunum áratugum af óþekktum orsökum.

Ríta verpur í nokkrum skerjum við Mýrar, alls 8000 pör og er það innan við 2% af ritum í landinu (Arnþór Garðarsson 1996b). Stærstu vörpin eru við Knarrarnes, þ.e. í Elliðaey (4000 pör) og Knarrarneshöfða (1100 pör).

Kría er algengur varpfugl á Mýrum og sum vörpin skipta mörg hundruð og jafnvel nokkur þúsund pörum. Stærsta kríuvarp við Faxaflóa var talið í Hjörsey (um 10 þúsund pör; Arnþór Garðarsson 1975b) en það var miklu minna sumarið 1987 eða innan við 1000 pör. Allstór vörp (hundruð para) eru víða á svæðinu Lambastaðir - Akkrar. Einnig er talsvert um að fáein eða stök kríupör verpi á stangi, sérstaklega á áreyrum inn til landsins. Kríur við sjávarsíðuna sækja fyrst og fremst æti til sjávar (sandsíli o.fl.) en hinar taka hornsíli, seiði laxfiska og jafnvel fiðrildalirfur og ánamaðka.

Teista verpur allvíða í hölmum og skerjum frá Langárósi vestur í Hvalseyjar en er tiltölulega faliðuð (tugir - fáein hundruð para). *Lundi* er langalgengasti fuglinn á Mýrum og verpur í tugþúsundatali í grónum hölmum á svæðinu frá Borgareyjum vestur í Hvalseyjar. Hann verpur í grasi vöxnum hölmum og er stærstu vörpin við Knarrarnes (Geldingaey) og Hjörsey (Lambeyjar). Þar verpa tugþúsundir para. Minkur olli miklum usla í lundabyggðunum er hann nam land á Mýrum laust fyrir 1950 og standa sumar þeirra auðar enn þann dag í dag.

Æðarfugl má hiklaust telja meðal sjófugla en hann er algengur og útbreiddur við sjávarsíðuna og sums staðar inn til landsins á Mýrum allt að 10 km frá sjó. Stærstu vörpin eru í Straumfirði, Knarrarnesi og á Tröðum. Æðarvarp hefur verið nýtt á 28 jörðum í sýslunni en á 11 þeirra er það annað hvort mjög lítið eða ekki lengur nýtt (Kristinn Haukur Skarphéðinsson 1994). Æðarvarp hefur aukist í sýslunni á undanförunum áratugum, eins og víða um land, og er nú sennilega meira en nokkru sinni fyrr. Dreifing æðarfugls hefur óbein áhrif á tíðni og dreifingu ýmissa annarra tegunda sem ræna stundum eggjum hans og ungum. Síðan 1986 hefur verið skipulega unnið að útrýmingu máfa og kjóa á Mýrum á vegum æðarbænda og veiðiréttihafa.

3.2 Endur og aðrir vatnafuglar

Til þess hóps teljast andfuglar (álft, gæsir og endur), auk lóms, himbrima og flórgoða. Himbrimi er strjáll en útbreiddur. Lómur er mun algengari en útbreiðslan að mestu bundin við Út-Mýrar. Flórgoði er útdauður en varp áður við sefi girtar tjarnir á nokkrum stöðum á svæðinu. Álftir eru allalgengar og útbreiddar og grágæs er algengur varpfugl. Fjórtán tegundir anda hafa orpið á svæðinu, þ.e. allar íslenskar endur utan tvær (húsönd og skutulönd).

Lómur verpur fyrst og fremst á Út-Mýrum og þar er mesta þéttbýli lóma á landinu. Til dæmis urpu 74 pör á nokkurra ferkílómetra svæði við Laxárholt árið 1978 (Enquist 1983), yfir 30 pör í Hjörsey árið 1987 og a.m.k. 25 pör við Akra 1995. Lómurinn er algengastur við ströndina en verpur cinnig við tjarnir og vötn allt að 10-12 km frá sjó. Fuglamir sækja æti fyrst og fremst til sjávar og virðast lifa mikið á sandsíli. Sennilega verpa yfir 200 lómspör á Mýrum og gæti það verið 10-20% af lómum landsins. Ekki er kunnugt um lómsvarp í uppsveitum á síðari árum en slæðingur verpur á heiðunum austan við mörk skipulagssvæðisins.

Himbrimi verpur allvíða frá fjöru til fjalls og þá yfirleitt við fremur stór og fiskisæl vötn. Alls verpa 12-15 pör á svæðinu, þar af 6-7 á Mýrum. Stök pör hafa orpið til skamms tíma við Hítarvatn, Langavatn, Vikravatn og Hreðavatn og 3 pör verpa á hálsinum milli Þverárhliðar og Norðurárdals. Austan við skipulagsmörkin er Arnarvatnsheiði, mesta himbrimabyggð á landsins, en þar verpa tugir para.

Flórgoði varp áður á Mýrum, við Hreðavatn og sennilega á fleiri stöðum í sýslunni. Hann hætti varpi á svæðinu milli 1950 og 1960 í kjölfar landnáms minks. Flórgoða hefur fækkað alls staðar á landinu, m.a. vegna tilkomu minks og eyðileggingar búsvæða (framræslu). Hann verpur nú í Staðarsveit á Snæfellsnesi og er það síðasta vígi flórgoðans frá Hafnarfirði vestur og norður í Húnavatnssýslu.

Álft er allalgengur varpfugl og verpur nokkuð samfelld frá fjöru til fjalls. Mest er um álftir á Mýrum, þar verpa um 25 pör og er það um helmingur af álftapörum í sýslunni. Auk þess fellir mikið af geldálftum flugfjaðrir á grunnsævi og vogum á Mýrum (sbr. 7.1). Á vorin en þó einkum á haustin safnast mikið af álftum á neðanverða Norðurá (Arnbór Garðarsson & Kristinn Haukur Skarphéðinsson 1984).

Heiðagæs er nýlega farin að nema land við mörk skipulagssvæðisins við ofanverða Kjarra og víðar á Tvídægru. **Grágæs** er algengur varpfugl, sérstaklega við ströndina á Mýrum en einnig meðfram Hvítá og Norðurá (Glanni-Desey). Mörg hundruð pör verpa á svæðinu. Fjölgun refa á síðari árum virðist hafa haft töluverð áhrif á grágæsir og verpa þær nú mun minna í flóum inn til landsins en áður. Svo virðist sem grágæsir hafi byrjað að verpa í byggð í Hvítársíðu laust fyrir 1920. Stærsta varpið þar er nú á eyrunum milli Signýjarstaða í Hálsasveit og Kirkjubóls (margir tugir para).

Brandönd er nýr landncmi og hefur orpið árlega við Hvítárósa síðan 1992. Hún hefur einnig orpið í Langárósi og sést á vorin við Borgarnes. **Rauðhöfðaönd** er algengur varpfugl á Út-Mýrum (Leirulækur - Straumfjörður og Hjörsey - Akrar). Hún verpur

einnig talsvert meðfram Norðurá, sérstaklega í Desey. **Gargönd** er ein sjaldgæfasta önd landsins og verpur einkum við Mývatn. Stöku kollur hafa sést með unga á Mýrum, m.a. í Hjörsey og við Straumfjörð. Óvíst er hvort hún verpur árlega á svæðinu. **Urtönd** er strjáll varpfugl á láglendi og algengari en menn ætla vegna þess að hún fer oft huldu höfði. Hún sést iðulega með unga síðsumars í gömlum og grónum skurðum, kílum og leirulækjarósum. **Stökkönd** er algengur varpfugl víða á svæðinu og algengasta öndin næst á eftir æðarfugli. **Grafönd** er afar strjáll varpfugl á Út-Mýrum (Lambastaðir - Straumfjörður). **Skeiðönd** er sjaldgæfasta öndin sem verpur hér að staðaldri. Stöku þör sjást á Út-Mýrum svo að segja árlega (Lambastaðir - Álftanes, Straumfjörður, Hjörsey, Akkrar). Skeiðendur hafa orpið í Hjörsey (Arnþór Garðarsson 1975b).

Skúfönd er algengur varpfugl á Út-Mýrum en sjaldgæfur annars staðar. Hún verpur m.a. við Neðranes í Stafholtstungum og í Desey í Norðurárdal. **Duggönd** er strjáll varpfugl á Út-Mýrum (Lambastaðir - Straumfjörður). Hefur einnig sést á varptíma í Þverárhlið (á Helgavatni) og á hálsinum ofan við Háafell í Hvítársíðu. **Straumönd** er strjáll varpfugl við straumharðar bergvatnsár, aðallega til fjalla og við hálendisbrúnina. Hún er algengust við útfall straumvatna úr stöðuvötnum. Hér má nefna Hítará neðan Hítarvatns, Grjótá neðan Grjótárvatns, Langá neðan Langárvatns og Norðurá neðan Holtvörðuvatns. Straumöndin verpur einnig víða við minni ár. **Hávella** er sjaldgæfur varpfugl. Fáein þör verpa við strandvötn á Mýrum og einnig við fjallavötn og tjarnir, svo sem upp af Sveinatungu í Norðurárdal og Háafelli í Hvítársíðu. Þá er hávellan algeng á Tvídægru og Arnarvatnsheiði. **Toppönd** er algengur varpfugl á Út-Mýrum (við strandvötn og í sjávarhólmum) en strjál við ár og vötn annars staðar. **Gulönd** er afar strjáll varpfugl við fiskisælar ár og vötn. Kollur með unga eru styggar og afar varar um sig. Gulöndin verpur m.a. við Grjótárvatn, Álftá, ofanverða Norðurá og Litlu-Þverá.

3.3 Mófuglar

Til mófugla teljast rjúpa, 11 tegundir vaðfugla og 8 tegundir spörfugla, hrafinn er að vísu spörfugl en um hann verður fjallað í kaflanum um ránfugl. Í sýslunni verpa allar þær tegundir mófugla sem teljast reglulegir varpfuglar hér á landi. Þá má telja hér með keldusvínið, útdauðan varpfugl.

Rjúpan er allalgengur varpfugl um allt svæðið. Á seinni árum virðist mest hafa verið um rjúpur í varpi á Mýrum. Holtavörðuheidi er landsfrægt rjúpnaland (veiðilenda) og þrætuepli sportveiðimanna og bænda. **Keldusvín** er útdauður varpfugl en varp án efa víða í fenjum og foræðum í sýslunni áður fyrr. Óyggjandi heimildir liggja þó aðeins

fyrir um einn stað, Hofstaði á Mýrum, þar varp keldusvín laust eftir aldamótin 1900 (Hørring 1905).

Tjaldur er algengur varpfugl við ströndina og verpur einnig strjált meðfram stærstu ánum: Langá, Norðurá, Þverá og Hvítá, sums staðar upp undir efstu bæi. **Sandlóa** er einnig algeng við ströndina, á melum og meðfram ám og verpur einnig strjált til fjalla, m.a. við Hítarvatn og Langavatn. **Heiðlóa** er algeng og útbreidd víðast hvar m.a. til fjalla. Verpur mjög strjált í kjarri vöxnu ásalandi, svo sem í ofanverðri Ystutungu í Stafholtstungum. **Sendlingur** er strjáll varpfugl til fjalla. Hann hefur einnig fundist verpandi á melaholtum skammt frá sjó í grennd við Straumfjörð á Mýrum (Páll Leifsson, munnl. uppl.). **Lóupræll** er mjög algengur varpfugl á Mýrum og finnst einnig allvíða í votlendi inn til landsins. **Hrossagaukur** er útbreiddur og algengur varpfugl í votlendi, kjarri og ýmsu öðru vel grónu landi á láglandi. **Jaðrakan** nam land í Borgarfirði upp úr 1920 (Bjarni Sæmundsson 1933-34) og verpur allvíða í votlendi. Jaðrakan er láglandistegund með blettótta útbreiðslu og verpur t.d. strjált í hinum víðáttumiklu mýrum á Mýrum og hefur einni orpið við innanvert Hítarvatn.

Spói er algengur varpfugl á láglandi, sérstaklega á Mýrum en strjáll til fjalla. **Stelkur** er algengur varpfugl í votlendi á láglandi og einnig sums staðar í graslandi og jafnvel túnum. Stelkurinn verpur einnig við Langavatn og Hítarvatn (150-220 m y.s.). **Óðinshani** er allalgengur varpfugl við strandvötn á Mýrum og sums staðar í votlendi inn til landsins, m.a. til fjalla en hefur líklega fækkað. **Þórshani** er afar sjaldgæfur varpfugl hér á landi (40-50 pör). Nokkur pör hafa orpið á einum stað við ströndina á Mýrum á undanförunum árum.

Þúfutittlingur er algengur og útbreiddur varpfugl í vel grónu landi frá fjöru til fjalls. **Mariuerla** er einnig algengur varpfugl og verpur sennilega við flest byggð ból á svæðinu. Hún er einnig víða meðfram ströndinni og lækjum og ám á láglandi. **Músarrindill** er strjáll varpfugl í birkikjarri og hefur einnig orpið í trjáræktarreitum og jafnvel gömlum útihúsum. Hann virðist einna algengastur á svæðinu frá Munaðarnesi í Stafholtstungum að Glanna í Norðurárdal en útbreiðslan er ekki vel þekkt. **Steindepill** er strjáll varpfugl í grýttu og hrjóstrugu landi og er einna algengastur neðarlega í skriðurunnum fjallshlíðum. **Skógarpröstur** er algengur og útbreiddur varpfugl á láglandi. Þrösturinn er algengastur í kjarri og trjáræktarreitum en verpur einnig við flesta bæi.

Stari hefur orpið a.m.k. öðru hverju í Borgarnesi síðan 1964 (Skarphéðinn Þórisson 1981). Verpur stundum við bæi en virðist ekki hafa náð fótfestu á svæðinu. Starar

sjást t.d. árlega við neðanverða Langá en hreiður hafa ekki fundist á síðustu árum (Páll Leifsson, munnl. uppl.).

Auðnutittlingur verpur allvíða í birkikjarri og skógræktarreitum. Greinilegt er að miklar sveiflur eru í varpstofni og útbreiðslu þessarar tegundar, t.d. var auðnutittlingur óvenju algengur og áberandi í Borgarfirði vorið 1996 en mun sjaldséðari árið áður. Útbreiðsla **snjótittlings** er sérkennileg en þessi tegund verpur annars vegar í eyjum og höfðum á Mýrum, frá Leirulæk og vestur um, og hins vegar til fjalla, þ.e. ofan 200 m y.s. Snjótittlingur virðist ekki verpa svo neinu nemi milli fjalls og fjöru og hann er einkennisfugl hálendis.

3.4 Ránfuglar

Þrjár tegundir ránfugla verpa á svæðinu, örn, fálki og smyrill. Hér verður einnig fjallað um branduglu og hrafn sem skipa má í þennan hóp vegna lifnaðarháttar.

Haförn er afar sjaldgæfur varpfugl á Mýrum. Vitað er um nokkur gömul arnarsetur í sýslunni, m.a. við Langvatn og Hreðavatn en um síðustu aldamót voru ernir útdauðir sem varpfuglar á þessu svæði (Bjarni Sæmundsson 1922). Þeir höfðu verið hraktir burtu af skotmönnum, hreiður þeirra rænd og einnig urðu fuglarnir eitri að bráð. Fram yfir 1970 voru ernir sjaldgæfir gestir í sýslunni en á árunum 1972-80 tóku 3 pör sér þar bólfestu.

Smyrill er strjáll varpfugl í sýslunni en virðist hafa fækkað þar eins og víða um land á síðustu áratugum. Skráðir hafa verið tæplega 30 varpstaðir, gamlir og nýir, en þeir eru líkast til mun fleiri (allt að 50). Sennilega verpa 15-20 hjón í sýslunni. **Fálki** er strjáll varpfugl og verpur aðallega í hálendisbrúninni, í hömrum og giljum. Árið 1986 var leitað skipulega að fálkahreiðrum í meginhluta sýslunnar á vegum Náttúrufræðistofnunar Íslands og upplýsingar auk þess skráðar eftir heimamönnum. Skv. því og öðrum gögnum er vitað um 15 fálkasetur í sýslunni. Í góðum árum gæti um helmingur þeirra verið í ábúð.

Brandugla er afar strjáll varpfugl sem nam land í Borgarfirði um 1930 (Bjarni Sæmundsson 1933-34). Hún virðist hafa verið allalgeng á árunum 1940-60 og hefur orpið víða á Mýrum, í Borgarhreppi, Stafholtstungum og Þverárhlið. Uglan er greinilega sjaldgæfari á seinni árum og ef til vill ekki árviss varpfugl.

Hrafninn er spörfugl en vistfræðilega er hægt að skipa honum í hóp ránfugla. Hann er algengur og útbreiddur varpfugl frá fjöru til fjalla og verpur á hefðbundnum stöðum sem nefndir eru hrafnsetur. Alls er vitað um 80 slík setur á svæðinu en þau eru

sennilega nokkru fleiri eða allt að 100. Miðað við reynslu úr nálægum landshlutum má gera ráð fyrir að 50-70% hrafnssetra séu í ábúð árlega (sbr. Kristinn Haukur Skarphéðinsson o.fl. 1990). Láti það nærri lagi, verpa 50-70 pör í sýslunni á ári hverju.

Auk varpfugla heldur talsvert af geldum hröfnum sig á svæðinu og sækja þeir m.a. í öskuhauga. Lélegur frágangur á lífrænum úrgangi á öskuhaugunum við Borgarnes laðaði til sín hrafna um árabíl. Í stað þess að urða sorpið reglulega og koma í veg fyrir aðgang fugla að úrganginum voru ráðnir menn til að drepa hrafna í stórum stíl. Vorið 1997 voru t.d. skotnir við hauganna hátt í 200 fuglar (Páll Leifsson, munnl. uppl.).

4 Fargestir

Hundruð þúsunda hánorrænna farfugla ferðast um Ísland vor og haust á leið sinni milli vetrarstöðva í Vestur-Evrópu og varphcimkynna á Grænlandi og kanadísku eyjunum. Strandsvæði við norðanverðan Faxaflóa gegna afar þýðingarmiklu hlutverki sem viðkomustaðir fyrir þessa fugla og sum svæðin hafa raunar alþjóðlega þýðingu fyrir nokkra fuglastofna.

Fimm tegundir hánorrænna farfugla koma við á Mýrum og endurnýja orkubirgðir sínar til áframhaldandi flugs; tvær tegundir gæsa (blesgæs og margæs) og þrjár tegundir vaðfugla (rauðbrystingur, sanderla og tildra).

4.1 Gæsir

Blesgæsir sem verpa á Vestur-Grænlandi teljast til sérstakrar deilitegundar (*Anser albifrons flavirostris*). Þær fara um Suður- og Vesturland á leið sinni til og frá vetrarstöðvum á Írlandi og Skotlandi. Gæsirnar koma um miðjan apríl og halda för sinni áfram í fyrri hluta maí. Þær koma hingað að nýju í byrjun september, dveljast fram í lok október og stundum lengur.

Helstu viðkomustaðir blesgæsa á Vesturlandi eru frá Andakíl vestur í Kolbeinsstaðahrepp. Á síðari árum hafa fuglarnir dregist æ meira að Hvanneyri, enda njóta þeir sérstakrar verndar þar og er fyrirhugað að gera svæðið að friðlandi. Helstu viðkomustaðir þeirra vestan Hvítár eru annars vegar við neðanverða Norðurá og Þverá (Ferjubakkaflóí -- Neðranes) og hins vegar ýmsir staðir á Mýrum. Vorið 1986 fundust um 40% blesgæsanna á Vesturlandi, hinar voru á Suðurlandi (Francis & Fox 1987). Á haustin virðist hlutfallslega meira af gæsunum fara um Suðurland (Arnþór Garðarsson & Kristinn Haukur Skarphéðinsson, óbirt). Stofninn er talinn um 30 þúsund fuglar að

hausti og hefur staðið í stað undanfarin ár eftir talsverða fjölgun upp úr 1980 (Fox o.fl. í prentun).

Margæs er lítil gæs sem minnir á önd og ólíkt öðrum gæsum leitar hún einkum ætis á grunnsævi, leirum og sjávarfítjum. Kjörfæða hennar er marhálmur og sjávarfítjungur. Margæsir sem fara um Ísland teljast til sérstakrar deilitegundar (*Branta bernicla hrota*), sem verpur einkum í N-Kanada og hefur vetursetu á Írlandi. Nafnið hrota er íslenskt og dregið af hljóðum gæsarinnar. Á Mýrum er margæsin þekkt undir öðru nafni, prompa, sem er einnig hljóðlíking. Margæsin ferðast í stórum áföngum. Frá Íslandi flýgur hún allt að 3000 km til varpstöðva í Norður-Kanada og liggur leiðin yfir Grænlandsjökul (Guðmundur A. Guðmundsson o.fl. 1995).

Utanverðar Mýrar gegna lykilhlutverki fyrir margæsina, en viðkomustaðir hennar hér á landi eru frá Bessastöðum á Álftanesi til suðurhluta Breiðfjarðar. Á haustin hefur langmest af margæsinni viðdvöl á svæðinu Hjörsey - Straumfjörður (Arnþór Garðarsson 1975a, O'Brian & Walsh 1989). Útbreiðslan á vorin hefur hins vegar breyst á undanförunum árum og hefur Grunnafjörður, norðan Akraness, orðið æ þýðingarmeiri. Á sama tíma hefur fuglum fækkað á Mýrum (Arnþór Garðarsson & Guðmundur A. Guðmundsson 1996). Til marks um þessar breytingar má nefna að vorið 1974 voru um 40% margæsanna á Mýrum en engar í Grunnafirði. Vorið 1990 voru 31% fuglanna á Mýrum en 12% í Grunnafirði. Vorin 1995 og 1996 brá hins vegar svo við að 6-8% fuglanna voru á Mýrum en 30% í Grunnafirði. Ástæður fyrir þessum tilflutningi eru óþekktar en tengjast e.t.v. breytingum á fæðuframboði.

4.2 Vaðfuglar

Rauðbrystingur, tildra og sanderla eru hánorrænir vaðfuglar og fara hér um vor og haust á leið sinni til og frá varpstöðvum í NA-Kanada og á Grænlandi (sbr. Arnþór Garðarsson & Guðmundur A. Guðmundsson 1991). Helstu viðkomustaðir þeirra á Mýrum eru:

- Borgarvogur en þar hafa sést allt að 700 rauðbrystingar.
- Straumfjörður - Hjörsey. Þar hafa sést allt að 16000 rauðbrystingar og 400 tildirur.
- Skutulsey - Helgrindur við Akra þar sem 1200 rauðbrystingar hafa sést.
- Akraós en þar hafa allt að 15000 rauðbrystingar sést (Árni Waag, munnl. uppl.). Í Akranesi, vestan við Akra voru 7000 sanderlur í flóðsetri hinn 22. maí 1990 (Arnþór Garðarsson & Guðmundur A. Guðmundsson 1993) eða fimmtungur þess stofns sem fer um landið.

5 Vetrarfuglar

Fremur lítið er vitað um fuglalíf á veturnum í Mýrasýslu enda hafa engar skipulegar athuganir farið fram á vetrarfuglum (sbr. Ævar Petersen & Gaukur Hjartarson 1989-93). Inn til landsins er fremur fáskrúðugt fuglalíf á veturna. Þar halda sig að staðaldri hrafn, fálki, rjúpa, músarrindill, auðnutittlingur og snjótittlingur. Við ár og læki sem ekki leggur eru stökkönd og gulönd og stöku álfir, t.d. á Hítará. Svartbakar flækjast stundum upp um sveitir á veturna. Fuglalíf við sjóinn er mun fjölbreyttara á veturna en inn til landsins, einkum þar sem fjörur og vogar haldast auðir. Úti fyrir halda sig stórir hópar æðarfugla og hávellu, t.d. út af Akraósi.

6 Athyglisverð fuglasvæði

Nokkur svæði í sýslunni eru afar þýðingarmikil fyrir fugla og sum þeirra hafa alþjóðlegt verndargildi, einkum fjörur og grunnsævi (sbr. Grimmet & Jones 1989). Hér verður fjallað lauslega um nokkur þessara svæða og drepið á mikilvægi þeirra fyrir fugla.

6.1 Grunnsævi og fjörur

Víðáttumestu fjörur landsins eru á Vesturlandi (Agnar Ingólfsson 1975). Stafar það fyrst og fremst af því að þar er mestur munur flóðs og fjöru. Einnig er landslagið við ströndina fjölbreytt, mikið af hölmum og skerjum og skjól fyrir úthafsöldunni í vogum og víkum.

Fjörur og grunnsævi eru afar þýðingarmikil fæðuöflunarsvæði fyrir margar fuglategundir og sumar þeirra byggja afkomu sína eingöngu á þeim. Þetta búsvæði er takmarkað, því talið er að á landinu öllu séu um 400 ferkílómetrar af fjörum (lífvana sandfjörur undanskildar; Agnar Ingólfsson 1975). Um fjórðungur af fjörum landsins er við Faxaflóa, þar af stór hluti innan Mýrasýslu. Leirur eru uppistaðan í fjörum við flóann og eru alls um 70 ferkílómetrar og 40% af flatarmáli leira á landinu.

Meginhluti af strönd og grunnsævi í Mýrasýslu, utan Borgarfjarðarbrúar, er talinn hafa mikið verndargildi og er því á Náttúruminjasráð (Náttúruverndarráð 1996). Hér á eftir verður fjallað um helstu strandsvæði í sýslunni.

Í **Borgarfirði, innan brúar**, skiptast á leðjusvæði og sandrif. Helstu vaðfuglastaðirnir eru leira í ósi Andakílsár og vogarnir beggja vegna við Einarsness. Fremur fátt fugla virðist koma við á þessum leirum á vorin en þeim mun meira síðsumars og á haustin. Þá hafa m.a. sést þar mörg hundruð heiðlóur og stelkar. Aðrir hlutar Borgarfjarðar,

innan brúar, eru mjög sendnir og fjörur virðast lífvana enda gætir þar framburðar Hvítár (sbr. Gísli Már Gíslason 1973).

Út með Borgarfirði að vestan eru sandfjörur og klappir og litið um vaðfuglasvæði.

Í **Borgarvogi** er falleg og víðáttumikil leira sem er mikið nýtt af vaðfuglum og hettumáfum frá því snemma á vorin og fram á haust. Uppfylling í tengslum við uppbyggingu íþróttasvæðis í Borgarnesi hefur skert hluta Borgarvogar.

Langárós er einn lengsti ós landsins og gætir sjávarfalla allt upp að Langárfossi, um 8 km frá ósmynninu. Við utanverðan ósinn, t.d. innan við Leirulæk, eru leirublettir sem vaðfuglar nýta talsvert til fæðuöflunar.

Utanverður Borgarfjörður er afar þýðingarmikill fyrir æðarfugl síðsumars og fram á haust. Þá safnast þar í tugþúsundatali æðarblikar til að fella flugfjaðrir. Þeir halda sig aðallega frá Seleyri og út undir Straumfjörð og veltur það á sjólagi og vindátt hvar þeir halda sig hverju sinni. Talið er að frá Borgarfirði vestur að Stakkhamri á Snæfellsnesi felli allt að 100 þúsund æðarfuglar flugfjaðrir (Arnþór Garðarsson 1975b). Þetta svæði er langþýðingarmesti fjaðrafellisstaður æðarfugla hér við land og hugsanlegt er að þangað sækji einnig æðarfuglar frá Austur-Grænlandi. Mynni Borgarfjarðar gegnir því lykilhlutverki í afkomu þessa mesta nytjafugls landsins.

Fjörur og grunnævi á Mýrum, frá Lambastöðum að sýslumörkum við Akraós eru afar fjölbreytt og lífrík. Strandlengjan er vogskorin með fjölda eyja, hólma og skerja fyrir landi. Útfiri er mikið, þangi vaxin klapparrif koma víða upp úr á fjöru og milli þeirra eru sandflatir en leirur (leðja) í lygnum vogum og víkum. Á svæðinu eru 3 sjávarlón en svo kallast svæði með söltu vatni sem aðgreind eru frá sjónum fyrir utan með einhvers konar þrengslum sem hefta sjávarföll (Agnar Ingólfsson 1990). Sjávarlónin eru Langárós, Álftanesvogur og Akraós sem er þeirra stærst (um 15 ferkílómetrar).

Marhálmur er háplanta, skyld grösom og vex víða á leðjubotni á grunnsvævi. Hann er kjörfæða álftar og margæsa sem halda til á sjávarvogum. Ókynþorska álftir (geldfuglar) safnast einkum í Álftárós og fella þar flugfjaðrir síðsumars. Um 700-800 fuglar hafa fellt þar fjaðrir á seinni árum, en allt að 1200 árið 1974 (Arnþór Garðarsson 1975b, KHS, óbirt). Fjöldinn samsvarar 5-8% íslenska álftastofnsins.

Margæsir hafa viðvöl á svæðinu vor og haust og eru Mýrar meðal mikilvægustu viðkomustaða þessarar tegundar (sbr. 4.1). Um Mýrar fer einnig talsvert af hánorrænum vaðfuglum (sbr. 4.2).

6.2 Ár og vötn

Mýrarnar eru mikið vatnaland en frjósömustu vötnin eru við ströndina. Alls voru tæplega 100 vötn á láglandi (neðan 100 m y.s.) 10 ha eða stærra (sbr. Hákon Aðalsteinsson o.fl. 1989). Athuganir höfundar (KHS) sýna að allt að helmingi vatna á Mýrum hefur verið raskað. „Hleypt“ hefur verið úr mörgum þeirra og sum jafnvel alveg þurrkuð upp. Vatnsborð annarra hefur lækkað verulega og framræsluskurðir bera leðju í mörg vötn og tjarnir. Slík mengun rýrir vatnalíf og hefur þar með neikvæð áhrif á fuglalíf.

Búið er að raska tveimur stærstu vötnunum í sýslunni með vatnsmiðlun í þágu laxveiða, Hítarvatni og Langavatni. Lífframleiðsla í vötnum með sveiflóttu vatnsborði er að jafnaði minni en í öðrum vötnum. Rannsóknir Veiðimálastofnunar benda eindregið til þess að fiskistofnar í Langavatni hafi orðið fyrir miklum áföllum (Sigurður Már Einarsson, munnl. uppl.) og líklegt er að miðlunin hafi einnig bitnað á fuglalífi við vatnið. Vatnsmiðlun er einnig í Grjótárvatni en hún virðist enn sem komið ekki hafa skemmt vatnið verulega.

Um sýsluna falla nokkrar af kunnustu laxveiðiám landsins, svo sem Þverá, Norðurá, Langá og Hítará. Þessum ám hefur lítið verið raskað nema Langá. Þar er til dæmis búið að gera stórfelldar breytingar í þágu laxveiða á nokkurra kílómetra kafla fyrir landi Jarðlungsstaða og Stangarholts. Neðanverð Norðurá, Hóp og Gljúfurá eru á náttúruminjasrá enda safnast þar mikið af álftum, blesgæssum og rauðhöfðaöndum.

6.3 Annað votlendi

Mýrasýsla var frá náttúrunnar hendi óvenju votlend. Talið er að fyrir framræslu hafi mýrlendi á láglandi verið 464 ferkílómetrar en nú eru einungis eftir af óröskuðu mýrlendi 106 ferkílómetrar eða 23% (Hlynur Óskarsson, í prentun). Búið er að raska verulega og ræsa fram mest allt mýrlendi í uppsveitum en talsvert er um lítt eða óraskaðar mýrar á Mýrum. Langavatnsdalur er frjósamt flæðiland en fuglalíf þar er ókannað. Sennilega er meira um fugla þar en annars staðar í fjallgarðinum milli Borgarfjarðar og Dala. Þórarinsdalur upp af Hítardal er einnig grösugur en fuglalíf er ókannað.

6.4 Skóglendi

Í Mýrasýslu er eitt stærsta og samfelldasta skóglendi landsins, alls um 140 ferkílómetrar eða 11% af íslensku birkiskógunum (Hákon Bjarnason & Snorri Sigurðsson 1977). Hvergi er um hávaxinn skóg að ræða, aðeins kjarr, 2-4 m hátt. Til skamms tíma fólst skógrækt á svæðinu cinkum í því að planta barrplöntum í kjarrið. Einkennisfuglar skóglendis eru skógarþröstur, auðnutittlingur og músarrindill sem er þeirra sjaldgæfastur.

7 Ábendingar

- Á skipulagssvæðinu er að finna mikilvæg búsvæði fugla og annarra lífvera. Nokkur þessara svæða eru talin hafa alþjóðlega þýðingu og ber því að vernda sérstaklega.
- Mikilvægt er að raska votlendi ekki frekar en huga þess í stað að endurheimt þess. Sums staðar er það tiltölulega auðvelt, t.d. þar sem hægt er að setja fyllingu í skurði sem grafnir hafa verið úr tjörnum og vötnum. Á sama hátt þarf að stöðva framburð í stöðuvötn með því að loka skurðum.
- Hugsa þarf að verndun hins víðáttumikla skóglendis í sýslunni og skipuleggja betur beit, ræktun og sumarbústaði en þessir þættir hafa gengið á hina náttúrulegu birkiskóga sýslunnar og breytt ásýnd þeirra.
- Fjörur, þar á meðal leirur, eru takmörkuð auðlind og hafa mikla þýðingu fyrir ýmsar fuglategundir. Varast ætti að raska þeim frekar en orðið er og forðast í lengstu lög að fylla frekar upp í þær. Er hér einkum bent á að ganga ekki frekar á Borgarvog en orðið er.

8 Heimildir

- Agnar Ingólfsson 1975. Lífríki fjörunnar. Votlendi. - Rit Landverndar 4: 61-99.
- Agnar Ingólfsson 1990. Sjávarlón á Íslandi. Náttúruverndarráð. Fjölrit nr. 21. 63 bls.
- Arnþór Garðarsson 1975a. Íslenskir votlendisfuglar. - Rit Landverndar 4: 100-134.
- Arnþór Garðarsson (ritstj.) 1975b. Skrá um votlendi. - Rit Landverndar 4: 206-238.
- Arnþór Garðarsson 1979. Skarfatal 1975. - Náttúrufræðingurinn 49: 126-154.
- Arnþór Garðarsson 1982. Andfuglar og aðrir vatnafuglar. - Fuglar. Rit Landverndar 8: 77-116.
- Arnþór Garðarsson 1996a. Dílaskarfsbyggðir 1975-1994. Bliki 17: 35-42.
- Arnþór Garðarsson 1996b. Ritubbyggðir. Bliki 17: 1-16.
- Arnþór Garðarsson 1996. Dílaskarfsbyggðir 1975-1994. Bliki 17: 35-42.
- Arnþór Garðarsson & Guðmundur A. Guðmundsson 1991. Yfirlit um gildi einstakra fjörusvæða fyrir vaðfugla. Áfangaskýrsla. 45 bls.
- Arnþór Garðarsson & Guðmundur A. Guðmundsson 1996. Number of Light-bellied Brent Geese *Branta bernicla hrota* staging in Iceland in spring. Wildfowl 47: 68-72.
- Arnþór Garðarsson & Kristinn Haukur Skarphéðinsson 1984. A census of the Icelandic Whooper Swan population. - Wildfowl 35: 37-47.
- Arnþór Garðarsson & Kristinn Haukur Skarphéðinsson 1985. Veturseta álfar á Íslandi. - Bliki 4: 45-56.
- Ásgcír Bjarnason 1938. Veidiskapur og hlunnindi. Bls.108-134 í: Héraðssaga Borgarfjarðar. 2. bindi. Reykjavík.
- Bjarni Sæmundsson 1922. Upplýsingar um fækkun á örn, val og himbrima. - Vísir 12(88): 2-3, 12(89): 2.
- Bjarni Sæmundsson 1933-34. Zoologiske Meddelser fra Island, XVI. Nogle Ornithologiske Iagttagelser og Oplysninger. - Vidensk. Meddel. fra Dansk Naturh. Foren. 97: 25-86.
- Enquist, M. 1983. How do Arctic Skuas *Stercorarius parasiticus* search for divers eggs? Ornis Fennica 60: 83-85.
- Fisher, J. 1952. The Fulmar. - Collins, London. 496 bls.
- Fox, A.D., D.W. Norris, H.J. Wilson, O.J. Mearns, D.A. Stroud, A. Sigfusson & C. Glahder í prentun. Greenland White-fronted Goose *Anser albifrons flavirostris*. Í Review of Geese wintering in the Western Palearctic. Wildfowl International.
- Francis, I.S. & A.D. Fox 1987. Spring migration of Greenland White-fronted Geese through Iceland. Wildfowl 38: 7-12.
- Grimmett, R.F.A. & T.A. Jones (tóku saman) 1989. Important bird areas in Europe: Iceland. - ICBP Tech. Publ. 9: 325-340.
- Gísli Már Gíslason 1973. Fjörulíf í Borgarfirði. Líffræðistofnun háskólans. Handrit.

- Guðmundur A. Guðmundsson & Arnþór Garðarsson 1993. Numbers, geographic distribution and habitat utilization of waders (Charadrii) in spring on the shores of Iceland. *Ecography* 16: 82-93.
- Guðmundur A. Guðmundsson, S. Benvenuti, T. Alerstam, F. Papi, K. Lilliendahl & S. Ákeson 1995. Examining the limits of flight and orientation performance: satellite tracking of brent geese migrating across the Greenland ice-cap. - *Proc. R. Soc. Lond. B* 261: 73-79.
- Hákon Aðalsteinsson, Sigurjón Rist, Stefán Hermannsson & Svanur Pálsson 1989. Stöðuvötn á Íslandi. Skrá yfir vötn stærri en 0,1 km². - Orkustofnun. OS-89004/VOD-02, Reykjavík. 48 bls. + kort.
- Hákon Bjarnason & Snorri Sigurðsson 1977. Skóglendi á Íslandi. Athuganir á stærð þess og ástandi. Skógrækt ríkisins og Skógræktarfélag Íslands. Reykjavík, 29 bls.
- Helgi Hjörvar 1932. Snæfellsnes, bls. 3 – 46 í: Árbók Ferðafélags Íslands 1932.
- Hlynur Óskarsson, í prentun. Framræsla votlendis á Vesturlandi. Íslensk votlendi - verndun og nýting. Háskólaútgáfan.
- Hørring, R. 1905-08. Dagbækur úr Íslandsferðum. Varðveittar á Náttúrufræðistofnun Íslands.
- Kristinn Haukur Skarphéðinsson 1994. Tjón af völdum arna í æðarvörpum. - Umhverfissráðuneytið. 120 bls.
- Kristinn Haukur Skarphéðinsson 1996. Varpútbreiðsla íslenskra fugla. Staða í árslok 1996 og tillögur um frekari rannsóknir. Náttúrufræðistofnun Íslands. 24 bls.
- Kristinn Haukur Skarphéðinsson, Ólafur K. Nielsen, Skarphéðinn Þórisson, Sverrir Thorstensen & Stanley A. Temple 1990. Breeding biology, movements, and persecution of Ravens in Iceland. - *Acta Naturalia Islandica* 33. 45 bls.
- Morrison, R.I.G. 1992. Early records of Knot migration in Iceland. *Wader Study Group Bull.* 64, Suppl.: 95-100.
- Morrison, R.I.G., Pienkowski, M.W. & Stanley, P.I. 1971. Cambridge-London Iceland Expedition 1970. Expedition Report, Cambridge.
- Morrison, R.I.G. & Wilson, J.R. 1972. Cambridge Iceland Expedition 1971. Expedition Report, Cambridge.
- Morrison, R.I.G. & Wilson, J.R. 1992. Observations of Knot migration in Iceland 1970-1972. *Wader Study Group Bull.* 64, Suppl.: 101-109.
- Náttúruverndarráð 1996. Náttúruminjaskrá. Skrá um friðlýst svæði og aðrar náttúruminjar. Reykjavík. 7. útg. 64 bls.
- O'Brian, M. O. & M. Walsh 1989. Observation of Brent Goose in western Iceland, September 1989. Skýrsla. 3 bls.
- Skarphéðinn Þórisson 1981. Landnám, útbreiðsla og stofnstærð stara á Íslandi. - *Náttúrufræðingurinn* 51: 145-163.
- Wilson, J.R. 1981. The migration of High Arctic shorebirds through Iceland. *Bird Study* 28: 21-32.

- Wilson, J.R. & Morrison, R.I.G. 1992. Staging studies of Knots *Calidris canutus islandica* in Iceland in the early 1970s: body mass patterns. – Wader Study Group Bull. 64, Suppl.: 129-136.
- Ævar Petersen & Gaukur Hjartarson 1989. Vetrarfuglatalningar: Skipulag og árangur 1987. - Fjölrit Náttúrufræðistofnunar 11. 42 bls.
- Ævar Petersen & Gaukur Hjartarson 1991. Vetrarfuglatalningar: Árangur 1988. - Fjölrit Náttúrufræðistofnunar 18. 38 bls.
- Ævar Petersen & Gaukur Hjartarson 1993. Vetrarfuglatalningar: Árangur 1989. - Fjölrit Náttúrufræðistofnunar 23. 43 bls.
- Ævar Petersen & Sigurður Ingvarsson 1995. Skarfavörp í innanverðum Faxaflóa 1993. Bliki 15: 16-20.